

УДК 378.147: 330 (045)
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.46.54-58

Копняк Катерина Валентинівна

старший викладач

кафедра економічної кібернетики та інформаційних систем
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
м. Вінниця, Україна
kopniak@vtei.com.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0618-0359>

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Структура професійної компетентності економіста є складною та розгалуженою. Відповідно до вимог ринку праці все більш актуальним є формування управлінської компетентності майбутнього економіста, яка необхідна йому для подальшого успішного професійного розвитку та кар'єрного зростання. Мета дослідження: розробити та дослідити таку модель процесу формування управлінської компетентності майбутнього економіста, яка б дозволила підвищити ефективність цього процесу відповідно до сучасних вимог ринку праці. Використані методи дослідження: аналіз нормативної бази, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; синтез та узагальнення багаторічного досвіду, у тому числі і власного, підготовки економістів у закладах вищої освіти України; проектування та моделювання процесу формування управлінської компетентності майбутнього економіста. Результати дослідження: уточнено зміст поняття «управлінська компетентність економіста»; розроблено та описано структурно-функціональну модель формування управлінської компетентності майбутнього економіста, в якій виділено п'ять взаємопов'язаних блоків: мотиваційно-цільовий, змістовий, організаційно-процесуальний, контрольно-оціночний та результативний. Побудована модель є комплексною, оскільки включає основні етапи формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: компетентність; управлінська компетентність; структурно-функціональна модель; майбутні економісти; фахова підготовка.

Вступ. Система підготовки економістів має підкорятися потребам суспільства і націлена на практичні результати. Є попит на фахівців, які мають ґрунтовну теоретичну та практичну економічну підготовку в поєднанні з навичками управління. Тому економіст сьогодні – це фахівець, що отримав професійну підготовку в галузі економіки та управління, який володіє широким набором необхідних практичних навичок та умінь, культурою ділового спілкування і, хоча б, однією іноземною мовою. Аналізуючи причини, за яких студенти прагнуть здобути професію економіста, доходимо висновку, що більшість здобувачів вищої освіти, обираючи економічну спеціальність, прагнуть до кар'єрного зростання у майбутньому і хотіли б розпочати власний бізнес або займатись управлінською діяльністю, що в свою чергу обумовлює необхідність формування управлінської компетентності майбутніх економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтя для вивчення поняття «управлінська компетентність економіста» та методики її формування закладені такими дослідниками, як Н.М. Болюбаш, А.А. Грушева, Т.О. Щучка, Л.І. Макодець, Н.М. Перевознюк, Л.П. Половенко, В.В. Ягоднікова та ін. Проте вони по-різному трактують поняття «управлінська компетентність»: від дуже загальних визначень, які можуть стосуватись управлінської компетентності фахівців різних спеціальностей: державних службовців, педагогів, керівників освітніх закладів, військовослужбовців тощо (Л.І. Макодець, В.В. Кавецький, Л.Д. Глушенко, О.О. Захараш, С.М. Шелар), не відбиваючи специфіки саме для економістів, до дуже громоздких і конструктивних, що фактично перераховують та описують основні знання, вміння та навички, якими має володіти майбутній економіст (Л.П. Половенко, І.С. Сарафанова, В.В. Ягоднікова).

На нашу думку, найбільш вдалим та лаконічними є визначення, які пропонують Н.М. Болюбаш,

А.А. Грушева, Н.М. Перевознюк, Т.О. Щучка.

Зокрема, Н.М. Болюбаш розглядає управлінську компетентність у загальній структурі професійної компетентності економіста як сукупність компетенцій, що включають систему знань основ теорії управління; розвиненість умінь планування, формування цілей та завдань діяльності, організації діяльності, аналізу результатів діяльності, виокремлення та формулювання проблемних аспектів професійної діяльності, впровадження прогресивних форм і методів професійної діяльності [1, с. 92].

А.А. Грушева досліджує управлінську компетентність як соціально-детерміноване системне динамічне утворення в складі професійної компетентності, яке проявляється в процесі управлінської діяльності, спрямованої на досягнення цілей на основі застосування знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей, що зумовлюють здатність особистості до продуктивної професійної діяльності [2, с. 164].

Н.М. Перевознюк характеризує управлінську компетентність як здатність фахівця-економіста ефективно організовувати власну професійну діяльність та діяльність інших співробітників, приймати раціональні рішення, контролювати виконання рішень, керувати процесом виконання робіт, оцінювати обсяг роботи та відповідні матеріальні і фізичні витрати та ін. [3, с. 43].

Т.О. Щучка зазначає, що управлінська компетентність – це інтегративна якість особистості, яка дозволяє в рамках правової, регламентованої економічної інформаційної системи вибирати ефективні способи дій, стратегії поведінки в конкретних ситуаціях професійної діяльності, здійснювати ефективну організаційно-управлінську діяльність [4, с. 10].

Враховуючи зазначене, пропонуємо розглядати управлінську компетентність майбутнього економіста як здатність і готовність особистості до виконання управлінських функцій, завдань організаційного

характеру, прийняття та реалізації обґрунтованих управлінських рішень, управління діяльністю інших людей з метою реалізації ефективної економічної стратегії підприємства чи організації.

Метою статті є розробка та дослідження такої моделі процесу формування управлінської компетентності майбутнього економіста, яка б дозволила підвищити ефективність цього процесу відповідно до вимог суспільства.

Методи дослідження. Для уточнення змісту поняття «управлінська компетентність економіста» та розробки структурно-функціональної моделі формування управлінської компетентності майбутнього економіста використані такі методи, як аналіз нормативної бази, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; синтез та узагальнення багаторічного досвіду, у тому числі і власного, підготовки економістів у закладах вищої освіти України; проектування та моделювання процесу формування управлінської компетентності майбутнього економіста.

Виклад основного матеріалу. Модель формування управлінської компетентності майбутнього економіста необхідна для створення ефективною системи підготовки конкурентоздатного фахівця, яка передбачає втілення ключової ідеї, розробку побудованої на її підґрунті концепції підготовки економіста, обґрунтування окремих компонентів цієї моделі та їх змістове наповнення, створення зовнішніх умов для її реалізації.

Під моделлю формування управлінської компетентності майбутнього економіста у процесі фахової підготовки ми розуміємо опис та теоретичне обґрунтування структурних компонентів цього процесу. Структурно-функціональна модель, що розробляється, є узагальненою системою з інноваційним підходом до вдосконалення теоретичних знань і практичних умінь у галузі економіки, менеджменту, цифрових технологій, психології тощо. Вона передбачає наукове обґрунтування підходів до визначення цілей навчання, відбору та структурування змісту навчання, вибору форм, методів і засобів навчання, його корекції.

Розроблена нами модель цілісно відбиває досліджуваний процес у вигляді сукупності 5 взаємопов'язаних блоків (рис. 1): мотиваційно-цільового, змістового, організаційно-процесуального, контрольно-оціночного та результативного.

Мотиваційно-цільовий блок передбачає обґрунтування соціального замовлення на підготовку професійно компетентних економістів, потреб особистості до самовдосконалення, швидкої адаптації на ринку праці та кар'єрного зростання, з урахуванням особливостей, принципів та завдань навчання, що обумовлюються метою моделі – формування управлінської компетентності майбутніх економістів. Нормативною базою виступають: Закон України «Про вищу освіту», стандарти вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» для першого (бакалаврського) та для другого (магістерського) рівня вищої освіти, освітньо-професійні програми та робочі навчальні плани підготовки фахівців різних спеціалізацій/освітніх програм в рамках спеціальності 051 «Економіка» за освітніми ступенями «бакалавр» та «магістр».

Вирішення основних завдань має відбуватись із дотриманням основних дидактичних принципів: цілісності; системності; міжпредметної інтеграції змісту навчання; професійно-педагогічної спрямованості; проблемного навчання; пізнавальної активності; індивідуалізації тощо.

У **змістовому блоці** моделі ми виділили структурні та функціональні компоненти управлінської компетентності майбутнього економіста. Структурними компонентами є мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та рефлексивний, а серед основних функціональних компонентів нами були виокремлені організаційна, комунікаційна, аналітична, контрольна, планувальна та прогностична складові управлінської компетентності майбутнього економіста.

Структурні та функціональні компоненти формуються у процесі теоретичної та практичної підготовки фахівців економічного профілю. Виділені ключові навчальні дисципліни («Психологія кар'єри», «Менеджмент», «Економічна інформатика») та практики (навчальний та виробничий тренінг); знання, уміння та навички, що набуті в процесі їх опанування, сприятимуть якісному формуванню управлінської компетентності майбутнього економіста. У центрі змістового блоку дидактичне наповнення та методичне забезпечення курсу «Моделювання фінансово-господарської діяльності підприємства» з метою формування управлінської компетентності майбутнього економіста.

Побудована модель містить *організаційно-процесуальний блок*, що реалізується через спеціально підібрані відповідно до мети форми, методи та засоби навчання. Нами виділено 3 етапи формування управлінської компетентності майбутніх економістів: мотиваційно-орієнтаційний (1-2 курси бакалаврату), процесуально-діяльнісний (3-4 курси бакалаврату) та аналітико-коригуючий (1-2 курси магістратури). Проте наведений поділ є досить умовним, тому що формування компонентів управлінської компетентності відбувається у тій чи іншій мірі на кожному із зазначених етапів.

Під час нашого дослідження для формування управлінської компетентності використовуються такі традиційні форми організації освітнього процесу: лекції, лабораторні та практичні заняття, самостійна робота студентів, а також інноваційні форми: тренінги, у тому числі комп'ютерні, проектна діяльність, ділові ігри, робота з системою управління навчанням тощо. Серед методів навчання варто відмітити такі: пояснювально-ілюстративні, частково-пошукові, дослідницькі, евристичні бесіди, дискусії, метод проєктів, інтерактивні методи навчання, метод проблемного викладу, аналізу ситуацій та інші. До засобів віднесемо словесні, наочні, технічні засоби навчання, прикладне програмне забезпечення спеціального призначення.

Для формування управлінської компетентності студентів слід створити певні педагогічні умови. На підставі аналізу наукових досліджень [5; 6], власних спостережень та результатів експериментальних досліджень, нами виділені такі педагогічні умови:

- організаційні – передбачають визначення критеріїв та рівнів сформованості управлінської компетентності, підбір матеріально-технічного оснащення занять;
- методичні – включають коригування змісту навчальних занять з метою інтеграції економічних знань із знаннями з менеджменту, психології та сучасних інформаційних технологій;
- технологічні – коригування контрольно-оціночних підходів до результатів навчання; забезпечення поетапного формування управлінської компетентності через систему навчальних тренінгів, використання системи творчих фахових задач; визначення груп умінь, якими повинен володіти компетентний економіст;

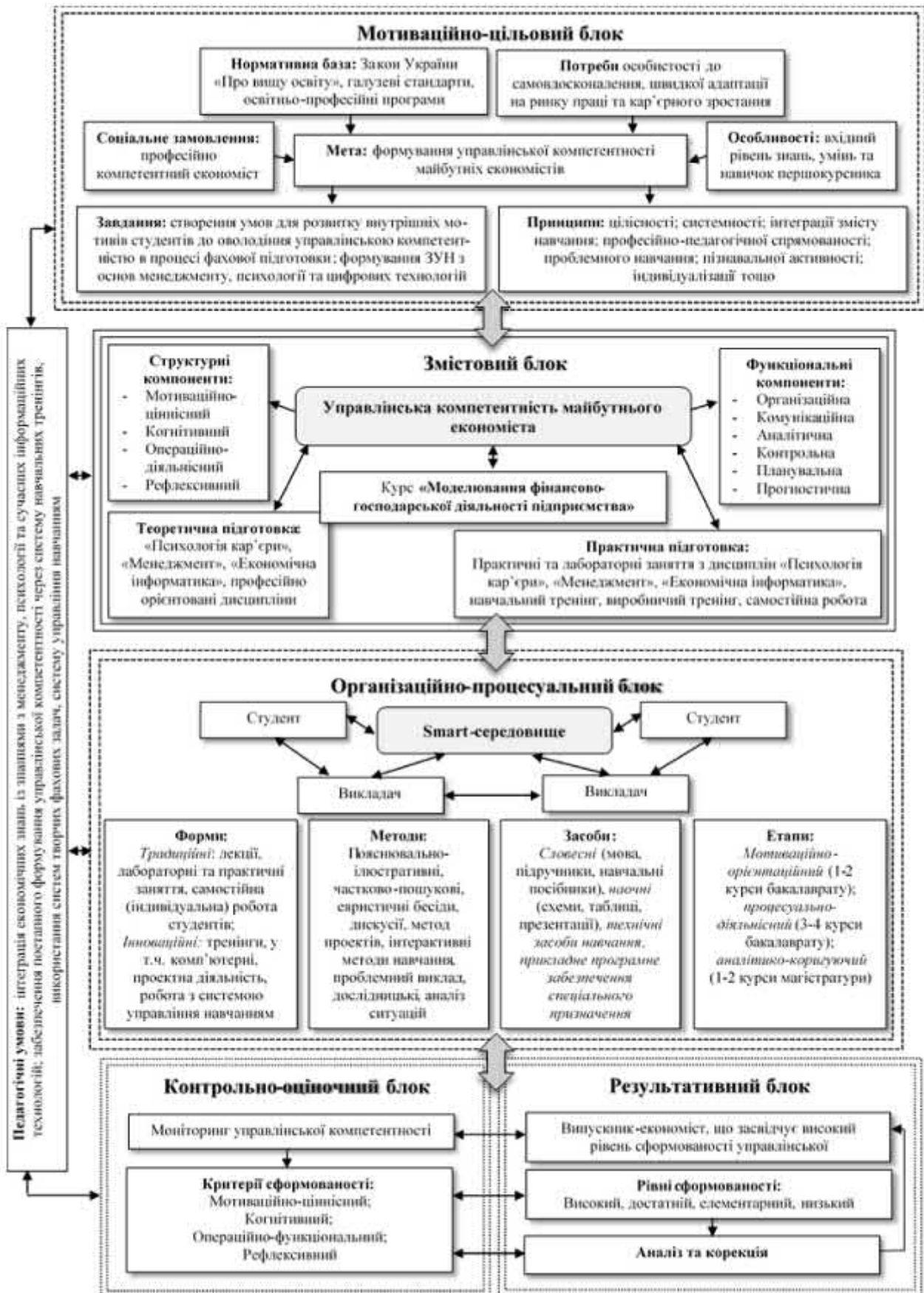

Рис. 1. Модель формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі фахової підготовки

– психолого-педагогічні – включають здійснення діагностики розвитку професійних умінь студентів, рефлексивного етапу на кожному навчальному занятті, створення системи стимулювання та мотивації, атмосфери співпраці та співтворчості між усіма учасниками освітнього процесу, визначення показників оцінювання компетентності.

Формування управлінської компетентності ґрунтується на різних рівнях особистісно-орієнтованої та комп'ютерно-орієнтованої взаємодії з використанням інтегрованого smart-середовища. Комплексний тренінг з елементами моделювання реальних бізнес-процесів, під час проведення якого студенти з використанням інформаційних технологій здійснюють роботу з моделювання підприємницьких процесів у створеній фірмі (віртуальному підприємстві) за визначений період часу з використанням проектно-методики має стати невід'ємною складовою підготовки майбутніх економістів. Такий тренінг призначений для практичного навчання студентів прийомам і діям, пов'язаним з плануванням, організацією та управлінням підприємством в області малого і середнього бізнесу з використанням цифрових технологій. Базою для проведення тренінгу є комп'ютерний клас з доступом до глобальної мережі. Моделювання фінансово-господарської діяльності та прийняття рішень з управління економічними процесами підприємства для забезпечення підвищення ефективності його функціонування якнайкраще сприятиме формуванню управлінської компетентності майбутніх економістів.

У розкритті особливостей функціонування цієї моделі важливу роль відіграють *контрольно-оціночний та результативний блоки*, які відображають висновки та результати впровадження даної моделі в педагогічну практику. На виході моделі має бути випускник-економіст, який засвідчує високий рівень сформованості управлінської компетентності.

Контрольно-оціночний блок передбачає моніторинг сформованості управлінської компетентності на основі розроблених критеріїв та показників, метою якого є комплексна характеристика управлінської компетентності студентів, щоб правильно оцінити рівень, причини відхилень та проблеми, що виникають під впливом різних факторів.

У нашій моделі моніторинг – це своєрідний регулятор у контурі системи управління в процесі формування управлінської компетентності, який сприяє виявленню негативних і позитивних факторів, що впливають на його якість, та заснований на використанні зворотного зв'язку. Моніторинг передбачає підбір методики та діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості управлінської компетентності майбутнього економіста: анкетування, опитування, тестування, проведення контрольних зрізів, аналіз оцінювання навчальних досягнень.

В якості критеріїв сформованості управлінської компетентності майбутнього економіста було виділено наступні:

– мотиваційно-ціннісний (усвідомлення особистісної та суспільної значущості професії економіста, зацікавленість у вивченні управлінських дисциплін, наявність мотивів та потреб у формуванні управлінської компетентності);

– когнітивний (знання про сутність управлінської компетентності, усвідомлення її значущості для майбутнього економіста, володіння системою знань, необхідною для успішної роботи за фахом);

– операційно-діяльнісний (сукупність професійних умінь (організаційних, комунікаційних, аналітичних, контрольних, планувальних, прогно-

тичних), сформована система лідерських якостей та управлінських дій, яка складається з низки управлінських умінь та навичок, активне використання сучасних цифрових технологій у майбутній професійній діяльності);

– рефлексивний (самоаналіз, самоосмислення та самооцінка результатів власної діяльності, усвідомлення відповідальності за них, розуміння своєї ролі в колективі, здатність до саморозвитку).

Визначено 4 рівні сформованості: високий, достатній, елементарний та низький, оцінювання яких покладне в основу характеристик рівнів за кожним запропонованим критерієм.

Низький рівень характеризується недостатньою сформованістю управлінських навичок, неусвідомленні власних професійних цілей, відсутністю мотивації до розвитку власних лідерських якостей та управлінських здібностей, відсутністю необхідних знань та вмінь для розв'язування управлінських задач, репродуктивним виконанням діяльності, неадекватною самооцінкою.

Для елементарного рівня характерним є епізодичний інтерес до майбутньої професії економіста, часткове усвідомлення власних професійних цілей, недостатнє вміння використовувати наявні знання для формування управлінської компетентності, нестійка потреба у самовдосконаленні.

Частково-пошуковий рівень відрізняється розвиненою суб'єктною позицією, яка виявляється в усвідомленості своїх дій та можливостей, прагненні до прийняття управлінських рішень, критичного ставлення до запозиченого досвіду, наявністю інтересу до майбутньої професії економіста, розумінням її значущості, проте недостатньою чіткістю у визначенні цілей формування управлінської компетентності та складністю вирішення управлінських задач в умовах невизначеності.

Творчий рівень характеризується: сформованістю стійкого інтересу до професії економіста; сформованістю сучасного економічного мислення та системи професійних знань і навичок у сфері управління бізнес-процесами суб'єкта господарювання; здатністю до нестандартного розв'язання професійних завдань, поглиблення знань та прийняттям усвідомлених рішень з урахуванням прогнозування наслідків своїх дій; здатністю вирішувати дослідницькі та практичні завдання з використанням алгоритму прийняття управлінських рішень; прагненням до самовираження, самовдосконалення, об'єктивного самооцінки в професійній діяльності; володінням прийомами самодіагностики і саморозвитку.

Прогнозується, що у результаті реалізації побудованої моделі протягом усього періоду навчання у закладі вищої освіти студенти поетапно переходитимуть від нижчого рівня розвитку в них управлінської компетентності до вищого.

Наприкінці здійснюється аналіз результатів, виявлення відхилень від мети, з'ясування причин їх виникнення і внесення, за необхідності, коректив у побудовану модель.

Викладений матеріал дозволяє зробити такі **висновки**. Запропонована модель формування управлінської компетентності майбутнього економіста розглядається як ефективний інструментарій організації системи підготовки професійно компетентного економіста. Модель є відкритою, постійно розвивається й за необхідності може бути доповнена новими блоками.

Перспективами подальших досліджень є докладне вивчення проблеми забезпечення визначе-

них педагогічних умов для ефективного формування управлінської компетентності майбутніх економістів; проведення експериментальної перевірки ефективності побудованої моделі.

Список використаної літератури

1. Болюбаш Н. М. Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Наукові праці*. Серія: Педагогіка. 2009. Т. 112, Вип. 99. С.88–95.
2. Грушева А. А. Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика: монографія. Ірпінь: Вид-во НУДПС України, 2015. 202 с.
3. Перевознюк Н. М. Професійна компетентність економіста: сутність та структура. *Наука і освіта*. 2012. № 1. С.41–45.
4. Щучка Т. А. Формирование управленческой компетентности будущего информатика-экономиста в вузе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; Елецкий государственный университет им. И. А. Бунина. Елец, 2015. 25 с.
5. Сікора Я. Б. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2009. Вип. 47. С.171–175.
6. Токарчук О. М. Модель формування професійної математичної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю у процесі вивчення математичних дисциплін. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2014. № 4 (73). С.324–335.

References

1. Boliubash, N. M. (2009). Teoretychni zasady formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnix ekonomistiv [Theoretical bases of formation of professional competence of future economists]. *Scientific works. Series: Pedagogy*, 112 (99), 88–95. [in Ukrainian].
2. Hrusheva, A. A. (2015). *Formuvannya upravlinskoï kompetentnosti maibutnix ekonomistiv u protsesi profesiinoï pidhotovky: teoriia i praktyka* [Formation of managerial competence of future economists in the process of professional training: theory and practice]. NUDPS Ukrainy. [in Ukrainian].
3. Perevozniuk, N. M. (2012). Profesiina kompetentnist ekonomista: sutnist ta struktura [Professional competence of the economist: essence and structure]. *Science and Education*, 1, 41–45. [in Ukrainian].
4. Shchuchka, T. A. (2015). *Formirovaniye upravlencheskoy kompetentnosti budushchego informatika-ekonomista v vuze* [Formation of managerial competence of the future informatics-economist in high school] (Abstract of the Candidate's Dissertation). Yelets State University named after I.A. Bunin. [in Russian].
5. Sikora, Ya. B. (2009). Strukturno-funktsionalna model formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia informatyky [Structurally-Functional Model of Forming of Professional Competence of Future Teacher of Informatics]. *Zhytomyr State University Journal. Pedagogical Sciences*, 47, 171–175 [in Ukrainian].
6. Tokarchuk, O. M. (2014). Model formuvannya profesiinoi matematychnoi kompetentnosti maibutnix fakhivtsiv ekonomichnoho profilu u protsesi vyvchennia matematychnykh dystsyplin [Model professional formation mathematical competence of future specialists in economics in study of mathematical disciplines]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical and Psychological Sciences*, 4 (73), 324–335. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2020 р.
Стаття прийнята до друку 28.09.2020 р.

Kopniak Kateryna
Senior Lecturer

Department of Economic Cybernetics and Information Systems
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnytsia,
Ukraine

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF FORMATION OF MANAGERIAL COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS IN THE PROFESSIONAL TRAINING PROCESS

Abstract. The structure of the professional competence of an economist is quite complex and ramified. In accordance with the requirements of the labor market, it is increasingly important to develop the managerial competence of the future economist, which he needs for further successful professional development and career growth. The purpose of the article is to develop and investigate a model of the process of forming the managerial competence of the future economist, which would increase the efficiency of this process in accordance with modern labor market requirements. Research methodology: used analysis of the regulatory framework, psychological and pedagogical and educational literature on the research problem; synthesis and generalization of many years of experience, including own, training of economists in higher education institutions of Ukraine; designing and modeling the process of formation of managerial competence of the future economist. Research results: the meaning of the concept «managerial competence of the economist» is specified; the managerial competence of the economist is the ability and willingness of an individual to perform managerial functions, tasks of an organizational nature, making and implementing sound management decisions, managing the activities of others in order to implement an effective economic strategy of an enterprise or organization; the structural and functional model of forming the managerial competence of the future economist has been developed and characterised. There are five interrelated blocks in this model: motivational-purpose, content, organizational-procedural, control-evaluation and effective. This model is complex because it includes the basic stages of forming the managerial competence of future economists in the process of professional training. The model is a generalized system with an innovative approach to improving theoretical knowledge and practical skills in the field of economics, management, digital technologies, psychology and more. It provides a scientific substantiation of approaches to defining the goals of learning, selecting and structuring the content of learning, the choice of forms, methods and means of learning, its correction. The proposed model is considered as an effective toolkit for organizing a training system for a professionally competent economist. The model is open, constantly evolving and can be supplemented with new blocks as needed.

Key words: competence; managerial competence; structural and functional model; future economists; professional training.